

Tiso elnök és egy magyar országgyűlési képviselő politikai természetű magánbeszélgetése 1943 tavaszán

Az alábbiakban közlésre kerülő dokumentumra a Magyar Országos Levéltárban 2004 tavaszán folytatott kutatásaim során bukkantam a Külügyminisztérium rezervált iratai között. Figyelmem elsősorban a Kállay Miklós által irányított magyar külpolitika forrásaira irányult.¹ Köztudomású, hogy az 1942. március 9-én kormányt alakító miniszterelnöknek elsődleges célja volt, hogy országát a németektől való lassú távolodás révén fokozatosan kivezesse a második világháborúból. Ez a politika 1942 végétől, majd a 2. magyar hadsereg doni pusztulását követően egyre határozottabbá vált. Az angolszász szövetségesek irányába tett puhatólódzó lépéseket és ezek dokumentumait a történettudomány már igen jelentős részben feltárta. A Kállay-kormány tevékenységét végül nem koronázta siker, ami részben annak is köszönhető, hogy Magyarország és szomszédai között, a bécsi döntések következtében nagyon feszült volt a viszony. Hitler ezeket az ellentéteket mesterien aknáztta ki a Harmadik Birodalom érdekében. Kállay, illetőleg az őt támogató konzervatív elit, mindenekelőtt Bethlen István és köre, úgy látták, hogy keresni kellene a kapcsolatot, majd a megegyezés lehetőségeit mind Romániával, mind a szlovákokkal és a délszlávokkal, a háborúból való kiválás megkönnyítésének érdekében. Londonból az emigráns román és cseh politikusok részéről is közvetve olyan jelzések érkeztek, melyek biztatóan hatottak az imént említett szándékok szempontjából, a csehekkel 1944 elején eszmecserére is sor került Svájcban.² A kutatások ezen utóbbi relációknak még csak viszonylag kevés figyelmet szenteltek.

Bethlen István Bánffy Miklósnak, a jeles irodalmárnak és volt külügyminiszternek a közvetítésével próbált megegyezést kezdeményezni a román ellenzék vezetőjével Iuliu Maniuval 1943 júniusának elején. Kapóra jött román részről egy hivatalos közeledési kísérlet Mihai Antonescu részéről (Szegedy-Maszák 1996, 202–203; Csatári 1968, 229–241). Antonescu még 1942 decemberében azt mondta ugyanis, hogy „nincsenek meg nem oldható problémák” Magyarország és Románia között. A román fél a bécsi döntés felülvizsgálatát akarta elérni, magyar oldalról viszont éppen a *status quo*-hoz ragaszkodtak, mint kiindulási alaphoz.³

Bánffy Miklós rövid visszaemlékezése szerint Kállay nem tudott a találkozóról Maniuval⁴, ugyanakkor egy névtelen külügyminisztériumi irat néhány „elterelő” mondat társaságában ugyanazt tartalmazza, mint Bánffy iratainak közlései. Lehetséges, hogy Kállay „hivatalos” minőségében „nem tudott” Bánffy utazásának erről a kité-

rőjéről, így indiszkréció esetén letagadhatta, ám egyébként minden bizonnyal (legalábbis utólag) tájékoztatást kaphatott, ezt valószínűsíti a Bethlen és Kállay közt politikai téren fennálló bizalmas viszony is (Kerekes 1963, 259–261; vö. Csatári 1968, 240–241).⁵

A közlésre kerülő dokumentum kapcsán felmerül a kérdés, hogy volt-e akárcsak távolról is hasonló próbálkozás Szlovákia irányába. Hivatalos, vagy akár a Bethlen-csoporthoz köthető próbálkozást egyértelműen kimutatni nem lehet, de azt sem zárhatjuk ki, hogy a kezdeményezések egy része mégis Kállay inspirációi alapján indult meg. Ezzel kapcsolatosan az alábbi sorokban közöltem sikertelen feltárást, a kapcsolatkeresés teljes hátterét, minden nyitott kérdéstől mentesen csak újabb források előkerülése esetén fogjuk megismerni, az itt leírtak azonban jó alapját adhatják a kérdésben történő további kutatásoknak.

Edmund Veesenmayer⁶ 1943 márciusában Ribbentrop német birodalmi külügyminiszter megbízásából Magyarországra érkezett, hogy közvetlen közelről vizsgálja, van-e valószínűsége egy politikai fordulatnak, és mennyire szilárd még a szövetségi hűség. Ekkor tűnt fel számára, hogy bizonyos „nyomokból” arra lehet következtetni, hogy a magyar miniszterelnök „különleges kapcsolatokat ápol a szlovák kormány tagjaival”. Veesenmayer megállapítása szerint ezek a „törekvések nyilvánvalóan arra irányultak, hogy közös utakat keressenek Magyarország és Szlovákia számára a háborúból való kiválásra”. Veesenmayer gyanúja még Tiso ellen is felébredt. Hazatérve Magyarországról jelentést készített Ribbentropnak és Hitlernek, amelyben megemlítette a lehetséges titkos kapcsolatokat Budapest és Pozsony között. A német külügyminisztert meglepte a hír. Szükségesnek látta a további vizsgálódást. 1943. június végén Veesenmayer Pozsonyba érkezett, hogy megtudja, mennyi valószínűsége van az említetteknek. Ribbentrop a vizsgálódások „álcázásául” jelölte meg a zsidókérdést és a deportálások felújításának intenzív felvetését (Matic 2002, 177–178).

Veesenmayer sejtései később nem igazolódtak, és Tiso sem mert komolyabban szembevezni a német szándékokkal, mégis az említett megállapításoknak van reális, kézzelfogható alapjuk. 1943 februárjától ugyanis hivatalos, félhivatalos és magánszemélyek időről-időre megpróbálták politikai beszélgetéseket folytatni a pozsonyi vezetőkkel. Februárban Tisót a magyar követségre invitálták egy hivatalos vacsorára. Ezzel egy időben éppen igen erős volt a németellenes hangulat Pozsonyban, és a szlovák vezetők német katonai megszállástól tartottak. A megszállás lehetősége nagyon foglalkoztatta a magyar diplomáciát, Kállay maga kért az ügy hátteréről „legsürgősebben” tájékoztatást Sztójay Döme berlini követtől. A megszállás végül nem következett be, a németek elegendőnek vélték, amit politikai nyomásgyakorlással elérhettek.⁷

Június elején a külügyminiszter, Vojtech Tuka⁸ közölte a magyar követtel, hogy magyar politikusok egy csoportja bizalmas konverzációkat folytatott Tiso elnökkel. Kuhl⁹ követ nagyon meglepődött, mert kétéves tartózkodása alatt a szlovák elnököt ilyenre nem méltatta. A pozsonyi magyar követ kérte, hogy lehetőleg Kállay maga „intse le” az „önkéntes honmentők” tevékenységét.¹⁰

A szlovák államelnök felé folytatott puhatolódzások felől igen tájékozatlan pozsonyi követ június végi jelentésében megemlítette, hogy az egyik „önkéntes honmentő” Ronkay Ferenc¹¹ magyar képviselő volt. A képviselő azonban, mint „régí ismerő-

sét” kereste volna fel Tisót, akit 1938-ban az eucharisztikus kongresszuson ő mutatott be Kánya Kálmánnak.¹² A szakirodalomban is ismeretes, hogy 1938 májusában (tehát jóval a müncheni egyezmény előtt, amikor Csehszlovákia területe még ép és sértetlen volt) Kánya Kálmán külügyminiszter¹³ az eucharisztikus kongresszusra, Budapestre érkező Tisóval, a későbbi szlovák államelnökkel titkos tárgyalásokat folytatott Szlovákiának Magyarországhoz való csatlakozásáról (Ádám 1999, 693).¹⁴

A Külügyminisztérium Politikai Osztályának rezervált irataiból az tűnik ki, hogy az említett Ronkay Ferenc talán nem egészen „önkéntes” honmentőként érkezett Tisóhoz 1943 márciusában¹⁵, a miniszterelnöknek ugyanis az itt közölt beszámolót készítette el. Joggal feltételezhető, hogy Ronkaynak valamilyen – bizonyára szóbeli – felkérése lehetett, ha nem is egyenesen a magyar miniszterelnöktől közvetlenül, de a kormányfőhöz közel álló konzervatív körök részéről. Ronkay ugyanis részletes, jegyzőkönyvszerű jelentést írt Kállay számára.¹⁶ Az sem teljesen kizárt, hogy a beszélgetést még korábban maga a szlovák államelnök kezdeményezte valamilyen formában, a háború alatt ugyanis egy alkalommal előfordult, hogy teljesen váratlanul beállított Ronkay képviselő sajkószentpéteri otthonába.¹⁷ A Ronkay–Tiso konverzáció a szó szorosabb értelmében nem volt magánjellegű, ugyanis – jóllehet nagyon óvatos formában – de kizárólag politikai és azzal összefüggő gazdasági kérdéseket érintett. A magyar képviselő ugyan a gazdaság oldaláról indította mondandóját, mégis egyértelműen felismerhető volt annak németellenes éle, amikor a németek *Drang nach Osten* jének¹⁸ háború utáni kedvezőtlen gazdasági hatásaira terelte a szót. Ebben a helyzetben később Ronkay szerint „közgazdaságilag” mindkét ország egy szorongató „gyűrűbe” került volna, amely ellen közös fellépést, vállvetve vívott „küzdelmet” javasolt. Ronkay ezután kiemelte, hogy Kállay olyan „reálpolitikus”, akivel „mindennemű tárgyalás a megegyezés reményéhez vezetne”. Arra is kitért Ronkay, hogy Szlovákiának nem kell félnie a magyar törekvésektől, hanem csak a „csehesítő irányzat” és az orosz érdekszférába kerülés veszélyeitől. A magyar képviselő még budapesti látogatásra is invitálta a szlovák elnököt, kérve, hogy a „megegyezés első lépése” gyanánt írja fel egy papírlapra azokat az elgondolásait, amelyek a további eszmecserék alapjául szolgálhatnak.¹⁹

Ahelyett azonban, hogy papírlapokon üzengetett volna Kállaynak, Tiso elnök inkább Hitlernek öntötte ki szívét a magyar sajtó hangnemével és Szent István emlegetésével kapcsolatban. Hitler biztosította Tisót, hogy a Szent István-i birodalom „nem fog életre kelni”. A német vezér külön alá is húzta, mennyire nem bízik Kállayban, valamint, hogy megvédi az önálló szlovák államiséget az amúgy jelentéktelen magyar haderőtől (*Hitler...*²⁰ 1983, 2:44. dok.). A Szent István-i gondolat hangoztatását Tiso a Ronkayval folytatott beszélgetésben is szóvá tette.²¹

Esterházy János²² május végén beszélgetést folytatott Aladár Kočiš szlovák néppárti képviselővel, Tiso egyik legbizalmasabb hívével, aki megállapította, hogy a szlovák államférfiaknak Hitlernél tett látogatását követően a magyarellenesség „természetesnek mondható tünet”. Nem sokkal a beszélgetés előtt érkezett vissza Hitlertől Alexander Mach²³ szlovák belügyminiszter, aki vezető tényezők előtti beszámolójában a legteljesebb sikerként értékelte látogatását. Kiemelte a belügyminiszter ugyanakkor azt is, hogy a Führer Szlovákia dicsérete mellett, háromnegyed órán keresztül kritizálta Magyarországot, sőt, állítólag bátorította is volna a szlovákokat, törjenek csak „minél több borsot a magyarok orra alá”. Nem kizárt, hogy a szlovák po-

litikusok egy jelentősebb része viszont Kočiš nézetét osztotta, miszerint a németek „csúnya, kétszínű játékot űznek” a közép-európai kisebb államokkal, és emiatt „a bizonytalan jövő szempontjából” sem helyes ennek a játéknak „eszközül szolgálni”.²⁴

Szeptembertől a „mágnápolitizálás” folytatódott. Ekkor Baross Gábor²⁵ képviselő tevékenysége adott alkalmat észrevételekre. Baross Tukával találkozott, aki viszont őt utólag „felelőtlennek” nevezte. A magyar képviselő ugyanis felvetette egy Duna-medencei együttműködés lehetőségét. Tuka interpretációja szerint azonban Baross is belátta volna, hogy a „magyar részről újabban” hangoztatott „elv” alapján, miszerint a Duna-medence kizárólag az ott lakó népeké, s ott *Raumfremd* („téridegen”) elemeknek nincs keresnivalójuk, Szlovákia nem vehet részt. Tuka az utóbbi kérdésben elmondta, Pozsonyt köti az ún. *Schutzvertrag* a németekkel szemben, majd végül azt is jelezte, hogy a továbbiakban minden hasonló próbálkozás elöl elzárkózik. Baross Tisóhoz is be akart jutni, de sikertelenül. A szállodájába visszatérő Baross később felkereste egy rendőr, aki közölte, hogy kiutasították az országból.²⁶

Amint egyre kétségesebbé lett a német *Endsieg*²⁷, annál inkább úgy tűnt egyes jelekből a magyar diplomácia számára, hogy Tiso kerülőutakon próbálja megértetni az angolszász hatalmakkal az önálló Szlovákia fennmaradásának szükségességét. Az, hogy a szlovák államelnök ilyen törekvései mennyire voltak előrehaladottak itt nem tárgyaljuk, Kállayval és Magyarországgal mindenestre nem kívánt kooperálni. Miután Veessenmayer késő őszi magyarországi látogatásáról visszatért, 1943 decemberében ismét találkozott Tisóval. Mivel Magyarország kiválásától lehetett tartani, a német érdeklődés Pozsony várható magatartása iránt ismét megéledt. Ezzel párhuzamosan újra a deportálások felújítását kívánták.²⁸

Szlovák vonatkozásban még egy említésre méltó közeledési kísérletre került sor Čatloš szlovák hadügyminiszter, illetőleg magyar részről Kádár Gyula²⁹ között. Kádár pozsonyi látogatása alkalmával mindketten megállapították, hogy Németország elvesztette a háborút, és felvetődött az együttműködés lehetősége. Čatloš elégedetlenkedett amiatt, hogy „a politikusok vakok” és „mereven elzárkóznak minden közeledéstől”, a katonák viszont talán jobban megérthetnék egymást. A tárgyaló felek végül együttműködésre tettek javaslatot. Hazatérve Kádár beszámolt Ghyczy Jenő³⁰ külügyminiszternek, aki örömmel fogadta a hírt. Szombathelyi Ferenc³¹ vezérkari főnök is helyeselte az akciót, így érkezett is négy szlovák tiszt Budapestre. Később a németek tudomást szereztek erről, és feltételezték, hogy valami ellenük irányuló akció volt. Az ügynek már nem lett folytatása, amint Kádár ezredes sem ír további részleteket felőle emlékirataiban (Kádár 1978, 564–565).

Az említett próbálkozások valódi céljait minden esetben álcázni kellett, mert az ilyen jellegű kapcsolatteremtési kísérleteket a németek élénk figyelemmel kísérték, hogy azokat még csírájukban elfojthassák. Igen kétséges, hogy Románia vagy Szlovákia hivatalos vezetői hajlandóak lettek volna-e, ha a körülmények is úgy hozzák, Kállayval együttműködni. Tiso nem sokat habozott, ha Magyarországot valamivel rossz színben lehetett feltüntetni Hitler előtt. Mégis bizonyos illúziók éltek a magyar miniszterelnökben és több magyar politikusban, hogy a szlovák vezetők meggyőzhetőek lesznek. Egyes szlovák politikusok minden bizonnyal hajlottak is volna az együttműködésre, nem az ő szavuk volt azonban döntő. Amennyiben mutatkozott is némi

szándék magyar példa alapján külön ösvényeken haladni, Berlinből azonnal érvényesítették némi politikai nyomást, elsősorban Veesenmayer útján. A szlovák közvélemény akkori állapota sem tette lehetővé ezeknek a kapcsolatoknak a kifejlesztését.³²

Felhasznált irodalom

- Ádám Magda 1999. A Versailles-i Közép-Európa összeomlása (A müncheni válság és Magyarország). *Századok*, 1999/4, 693. p.
- Ádám Magda (összeáll.) 1965. *Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához 1936–1945*. 2. kötet. Budapest, Akadémiai Kiadó, 288. p., 645–646. p., 665–666. p.
- Csatári Dániel 1968. *Forgószélben: Magyar–román viszony 1940–1945*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 227–228. p.
- Hillgruber, A. (ed.) 1970. *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler. Vertrauliche Aufzeichnungen über Unterredungen mit Vertretern des Auslandes 1939–1941*. Frankfurt am Main.
- Hitler hatvannyolc tárgyalása*. 1983. 2. kötet. Válogatta, jegyz. készít. Ránki György. Budapest, Magvető, 114–118. p.
- Kádár Gyula 1978. *A Ludovikától Sopronkőhidáig*. 2. kötet. Budapest, Magvető, 564–565. p.
- Kállay Miklós 1991. *Magyarország miniszterelnöke voltam*. 1. kötet. Budapest, Európa–História, 137. p.
- Kerekes Lajos 1963. Bánffy Miklós politikai küldetése Romániába. *Történelmi Szemle*, 1963/2, 259–261. p.
- Macartney, Carlyle Aylmer 1957. *October Fifteenth: A History of Modern Hungary 1929–1945*. Edinburgh, University Press, 230. p.
- Matić, Igor-Philip 2002. *Edmund Veesenmayer: Agent und Diplomat der nationalsozialistischen Expansionspolitik*. München, Oldenbourg, 177–178. p.
- Szegedy-Maszák Aladár 1996. *Az ember ősszel visszanéz*. 2. kötet. Budapest, Európa–História, 202–203. p.
- Ward, James Mace 2002. 'People Who Deserve It': Josef Tiso and the Presidential Exemption. *Nationalities Papers*, 30. évf. ,4. sz., 571–602. p

Jegyzetek

1. Kutatásaimat a budapesti Politikatörténeti Alptvány és Intézet ösztöndíjával és támogatásával végeztem, a bevezetőben közöltek egy jelentősebb hányada részét képezi egy későbbiekben megjelenő tanulmányomnak.
2. Tilea, a londoni román emigráció vezetője például híve volt a föderációs gondolatnak is, így egy román–lengyel–magyar tengely nem volt töle idegen elképzelés (Csatári 1968, 227–228). Tilea politikai elgondolásairól lásd Magyar Országos Levéltár (továbbiakban: OL) K 64 1943-27-438. res. pol., *Wodianer Andor lisszaboni követ jelentése*, 1943. augusztus 26., a cseh viszonylatra lásd: OL P 2066 *Bakach-Besseney György irathagyatéka*.
3. OL K 64 1943-27/B-II.- 182. res. pol., *Kállay felkérő levele Bánffy Miklóshoz*, Budapest, 1943. április 30.
4. A Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltára, C/6 Bánffy Miklós iratai, 5.d./IV.b. *Emlékirat politikai működéséről* (1943–1944).
5. OL K 64 1943-27/B-II.- 182. res. pol., *Kállay felkérő levele Bánffy Miklóshoz*, Budapest, 1943. április 30. (lásd még Csatári 1968, 249, ill. uo. 48. lábjegyzet). Magam az „el

- terelő” mondatokat tartalmazó irattal kutatásaim során nem találkoztam, azonban Csátári Dániel munkája határozottan említi.
6. Veessenmayer, Edmund (1904–1977), német SS-ezredes. Jelentős szerepe volt 1939-ben az újonnan létrejött Szlovákiának német védnökség alatt álló bábállammá alakításában. 1944. március 20-tól budapesti követ és általános birodalmi meghatalmazott.
  7. OL K 64 1943-65-27. res. pol., *Kuhl szigorúan bizalmas levele Ghyczyhez*, Pozsony, 1943. február 3.; K 64 1943-65-34. res. pol., *Kuhl magánlevele Szentmiklóshoz*, Pozsony, 1943. február 6.; K 64 1943-65-56. res. pol., *Kuhl titkos levele Ghyczynek*, Pozsony, 1943. február 14.; K 64 1943-65-47. res. pol., *Kállay titkos levele Sztójayhoz*, Budapest, 1943. február 27.
  8. Voitech Tuka (1880–1946), szlovák miniszterelnök. 1940-tól a külügyminiszteri széket is betöltötte.
  9. Kuhl Lajos (1891–?), diplomata, 1941–44 között pozsonyi magyar követ.
  10. OL K 64 1943-65-283. res. pol., 1943. június 9. (Kuhl/Pozsony), ill. uo. 1943-65-284. res. pol. *Kuhl bizalmas magánlevele Ghyczyhez*, 1943. június 11.
  11. Ronkay Ferenc (1885–1961[?]), a Magyar Élet Pártja országgyűlési képviselője a sajoszentpéteri kerületben.
  12. OL K 64 1943-65-301. res. pol., 1943. június 22. (Kuhl/Pozsony), ill. 1943-65-282. res. pol., *Bede István Kuhlhoz követhoz küldött számjeltevérata*, 1943. június 20.
  13. Kánya Kálmán (1869–1945), 1933-tól 1938 végén bekövetkezett lemondásáig külügyminiszter, később is Horthy legbensőbb tanácsadói közé tartozott Bethlen Istvánnal együtt.
  14. Tiso három feltételt szabott: 1. központi hivatal végrehajtó hatalommal Szlovákia közigazgatását illetőleg és a szlovák nyelv hivatalos használata; 2. külön országgyűlésféle és törvényhozó hatalom a saját belügyben, vallás- és oktatásügyben; 3. költségvetési kvóta. 1938. szeptember 23-án aztán meg is erősítette csatlakozási szándékát, s a magyar kormány a feltételeket elfogadta (lásd Ádám 1965, 122. dok., 388. dok., 403. dok.).
  15. A találkozóra Baán nagyközségben (Trencsén vm., ma: Bánovce nad Bebravou) plébániáján került sor.
  16. OL K 64 1943-65-99. res. pol., *Ronkay Ferenc jelentése Kállay Miklós miniszterelnöknek*, Budapest, 1943. március 22.
  17. Dr. Ronkay Ferencnek a képviselő unokájának közlése szerint, Tiso látogatását Ronkay később, a háború után említtette családtagjai előtt; a látogatás időpontja, sajtóságos körülményei (hiszen a szlovák államelnököknek inkognitóban át kellett lépnie ehhez a magyar határt), valamint pontos célja sajnos közelebről nem ismert. Egyébként a pozsonyi magyar követnek egyik Tukával folytatott beszélgetéséből kitűnt, hogy a szlovák államelnök külügyminisztere háta mögött politizált, mialatt a budapesti szlovák követ Jan Spisiak a bizalmas megbeszélésekről pontos információkkal rendelkezett. Lásd ez utóbira: OL K 64 1943-65-283. res. pol., *Kuhl jelentése Kállaynak*, Pozsony, 1943. június 9. (Spisiak 1939. május 23-tól 1944-ig volt Szlovákia budapesti követe.)
  18. „Törekvés” vagy „nyomulás keletre”, az „élettér” (*Lebensraum*) szűkösségére hivatkozó, kelet felé irányuló német expanziós törekvés. A közölt dokumentumban elsődlegesen gazdasági értelemben hivatkoznak rá, a magyar külügyi aktákban ebben a vonatkozásban a kifejezés gyakran felbukkan.
  19. OL K 64 1943-65-99. res. pol., *Ronkay Ferenc jelentése Kállay Miklós miniszterelnöknek*, Budapest, 1943. március 22.
  20. A forráskiadás alapjául szolgáló gyűjtemény, Hillgruber (1970).
  21. Elsősorban Kállay 1942. október 18-án Ungvárott tartott beszédére történik utalás, valamint arra, hogy a szlovák sajtó már előzőleg élesen bírálta a magyar részről hangoztatott Szent István-i gondolatot. Kállay a következőket mondta beszédében: „A Szent István-i gondolat nemcsak életformát, nemcsak egy különleges állami szervezetet jelent, ahogy meg nem értői vagy félremagyarázói értelmezni akarják, hanem jelenti az el-

- választhatatlan, mindörökké való egymásrautaltságát azoknak a népeknek, amelyeket a sors ide teremtett, erre a földre hozot” (Kállay 1991, 1:137), Tiso kérte tehát a Szent Istváni gondolat hangoztatásának beszüntetését. Az utóbbit Kállay Budapesten már előbb is igen barátságos tónusban próbálta a szlovák követnek magyarázgatni, és biztosította, hogy az „nem érinti a szlovák állam szuverenitását” (lásd OL K 64 1943-65-105. res. pol., *Kállay levele Kuhlhoz*, Budapest, 1943. március 9.).
22. Esterházy János gróf (1901–1957), szlovákiai magyar politikus, 1939–1945 között a Magyar Párt elnöke.
  23. Alexander Mach (1902–1980), szlovák politikus és újságíró, 1938-tól 1940-ig a Szlovák Néppárt propagandafőnöke, 1940-től 1945-ig belügyminiszter. A közölt szövegből úgy tűnik, Tiso nem tartotta sokra belügyminiszterét.
  24. OL K 64 1943-65-243. pol. sz., *Kuhl igen bizalmas magánlevele Ghyczyhez*, 1943. május 26.
  25. Baross Gábor (1884–?), a korábbi 1935-ös választási ciklus során volt képviselő, akkor a sátoraljaújhelyi választókerületben. Baross korábban az 1936-ban elhunyt Gömbös Gyula politikájának fő támogatói közé tartozott.
  26. OL K 64 1943-65-519. res. pol., *Ghyczy számjeltávirata Kuhlhoz (Exung)*, 1943. szeptember 30.; uo. 1943-65-495. res. pol., 1943. szeptember 21., ill. 1943-65-492. res. pol., 1943. szeptember 17. (Kuhl/Pozsony)
  27. A náci-német terminológia folytonosan ismételtgetett szófordulata: a „végső győzelem”.
  28. OL K 64 1943-65-446. res. pol., 1943. szeptember 2. (Blaskovich/Pozsony); Matić 2002, 180.
  29. Kádár Gyula (1898–1982), vezérkari ezredes, 1942–43-ban a magyar Vezérkari Főnökség 6. (sajtó és propaganda), 1943–44-ben a 2. (hírszerzés, kémelhárítás) osztályának vezetője.
  30. Ghyczy Jenő (1893–1982), diplomata, 1939-től 1942-ig a Külügyminisztérium politikai osztályának vezetője, 1942–43-ban a külügyminiszter állandó helyettese, 1943. július 24. és 1944. március 22. között külügyminiszter.
  31. Szombathelyi Ferenc (1887–1946), vezérezredes, 1941–1944 között a honvédvezérkar főnöke.
  32. A szlovák–magyar viszonylat szempontjából, illetőleg Tiso szerepét illetően nagyon érdekes még, amit Carlyle Aylmer Macartney közöl a szlovák államelnökkel kapcsolatban. Ezek szerint Tiso előre figyelmeztette Kállayt 1944 márciusának elején, mégpedig hivatalos, követi úton, hogy a német megszállás hamarosan bekövetkezik (lásd Macartney 1957, 230). Fontos még itt jelezni azt is, hogy az itt közölt forrás hátterét és Tiso tevékenységét illetően további kutatások folynak, amelyek eredményeképpen újabb, eddig nem ismert részletekre derülhet fény. A forrásnak ugyancsak különlegesen értékes információi vannak a zsidóság korabeli helyzetét, és a deportálásokat illetően. Utóbbiak szempontjából ki kell emelni egy amerikai kutató, James Mace Ward tevékenységét, akinek munkája további szempontokkal bővíti az itt közölteket (ehhez lásd még Ward 2002, 571–602).

Apr 1945
Barthel
99

→ Barthel Ferenc jelentése.

M. K. P. N. I. D. I. N. I. T. I. N. I. U. M.	
2. 27.	
RES. POL.	
IS	IS 1. 222.

Barthel
F. 99

Magyarországi Miniszterelnök Úr

Szlovákiából visszatrétre, tisztelattal jelentem, hogy folyó M 20-án előléltt egy ére körrel tartó megbeszélést folytatott Tiso János elnök úrral, akit a Trenszén megyei 344. megközségben előléltt ideje alatt is fenntartott plébániáján keresztet fel, mely alkalommal folytatott megbeszélés tárgyát ígerekre az alábbiakban pontosan visszatérni.

Is elnök urat, mint plébániás rektorát jól ismerem és az 1938-ban tartott eucharisztikus kongresszus idején felkérésre én mutattam be Tiso János akkori külügyminiszter úrnak, mely tárgyalás azonban kétszázötven évvel végződött. A mostani megbeszélésről ígerekre teljes arányonként, hogy előléltt nem fog a nyilvánosság elé kerülni. A beszéltetés beszéltetés általános helyi, majd ipari kérdésekre terelődött és így Magyarországot közvetlenül érintő politikai részt ígerekre adományt jelenteni.

R e n d e l e t: Kérte meg Excellenciát, hogy itteni látogatásán alkalommal néhány olyan kérdést vehessen fel, melyek a mai szlovák-hungar viszonyok köréltt mindkét nép szempontjából fontosak, hiszen az esetleges együttélés határai nem meghatározhatók ki.

K i r d e l e s Helyre is az a véleményem, hogy a közvetlen összemélttelli mindig a legéltt viszonyt fenntartani és az esetleges differenciáit tárgyalással elsimítani, mert a harmadik szempont enyem már nem érkekel.

Mag. Pol. 67-7

(15) K 64-65

Nagyméltóságú Miniszterelnök Úr!¹

Szlovákiából visszaérkezve, tisztelettel jelentem, hogy folyó hó 20-án délelőtt egy óra hosszat tartó megbeszélést folytattam Tiso József elnök úrral, akit a Trencsén megyei Báán nagyközségben² elnöksége ideje alatt is fenntartott plébániáján kerestem fel, mely alkalommal folytatott megbeszélés lényegét igyekszem az alábbiakban pontosan visszaadni.

Az elnök urat, mint plébánost régebből jól ismerem és az 1938-ban tartott eu-charisztikus kongresszus idején felkérésére én mutattam be Kánya Kálmán³ akkori külügyminiszter úrnak, mely tárgyalás azonban kedvezőtlenül végződött.⁴ A mostani megbeszélésnél ígéretet tettem arra vonatkozólag, hogy ebből semmi sem fog a nyilvánosság elé kerülni. A beszélgetés kezdetben általános helyi, majd ipari kérdésekre terelődött és így Nagyméltóságodat közvetlenül érdeklő politikai részt igyekszem szó szerint jelenteni:

Ronkay Ferenc: Engedje meg Excellenciád, hogy itteni látogatásom alkalmával néhány olyan kérdést vethessek fel, melyek a mai súlyos háborús viszonyok közepette mindkét nép szempontjából fontosak, hiszen az ezeréves együttélés hatásai nem küszöbölhetők ki.

Elnök: Nekem is az a véleményem, hogy a közvetlen szomszédokkal kell mindig a legjobb viszonyt fenntartani és az esetleges differenciákat tárgyalással elsimítani, mert a harmadik szomszéd engem már nem érdekel.

Ronkay: Elsősorban egy gazdasági kérdés érdekelne engem és kérem Excellenciádat, méltóztassék nekem felvilágosítást adni arra vonatkozólag, hogy a zsidóság kitelepítése milyen hatással járt az állami és a gazdasági életre.

Elnök: A lehető legjobb hatással, mert ipari és kereskedelmi berendezéseiket becslési értékben, amely az eredeti forgalmi érték 30-40%-ából áll, szlovák szakembereknek adtam át, akik ma vagyonosodnak, elégedettek és kifogástalanul pótolják a zsidóság helyét. De elismerem, hogy egy nagy hibát követtem el, mert elnöki jogomnál fogva körülbelül 18 000 zsidót visszatartottam, főképpen orvosokat, gyógyszerészeket, mérnököket, valamint ipari és kereskedelmi vezető embereket, és ezek ma annyira szabatálják a gazdasági életet, hogy legszentebb meggyőződésemm az, hogy ezektől is mielőbb meg kell szabadítanom az országot.

Ronkay: Kegyelmes Uram, mint magánember vagyok itt, nincsen semmiféle hivatalos megbízatásom, de mint magyar politikus, kifejezést adok azon aggodalmunknak, mellyel az itteni politikai helyzet eltölt bennünket. Tudjuk azt, hogy Excellenciád kormánya korrekt szövetséges viszonyt tart fenn Németországgal, azonban a szlovák közvélemény többféle politikát folytat. Így az ipari népesség és a diákság szovjetbarát felfogása közismert; van egy erős csehszlovák áramlat is, az úgynevezett Beneš-politika, főképpen a lutheránusok és a középosztály egy részénél. Ismerünk azonkívül egy szláv nacionalista irányzatot is itten, mely azonban a szláv gondolatot összetéveszti a bolsevizmussal. Előttünk nem közömbös ez a kérdés.

Elnök: Ezek a jelenségek tényleg észlelhetők, én nem becsülöm őket túl, figyelemmel kísérem és kemény kézzel igyekszem rendet teremteni. A diákság mindig és mindenütt radikális szokott lenni, a fiatalsággal együtt jár az ellenzékieskedés, ez a mostani radikalizmus azonban tényleg figyelemreméltó. Ezen úgy igyekszem segíteni, hogy mindenkit bőven ellátok munkával. Nálam nincsenek munkanélküliek, és ha munkát és keresetet adok, akkor nem lehet elégedetlenség.

Ronkay: Excellenciád azonban tudja azt, hogy a csehek annak idején bevezették a munkanélküli segílyt, és bizonyára vannak tömegek, akik visszaemlékeznek erre a dologtalan állapotra és ez a visszaemlékezés melegágya a bolszevizmusnak.

Elnök: Ezt azonban a csehek követték el és nem én, bár viselnem kell annak a rossz rendszernek súlyos következményeit.

Ronkay: Én el tudom képzelni Kegyelmes Uram, hogy ezen elégedetlen erők fölboríthatják a belső rendet, vagy annyira szabotálják a gazdasági életet, mely a háború viselése szempontjából a németek szemében elviselhetetlennek fog látszani és akkor beleavatkoznak és rendet teremtenek, ami pedig egyértelmű a protektorátussal. Nekünk nagyon kellemetlen volna, ha ez a protektorátus Prágától Zemplén megyéig terjedne.

Elnök: Az Isten őrizzen bennünket attól, de nem hiszem, hogy odáig elfajulhatna a kérdés, mert én rászoktattam népemet arra, hogy teljesen reális szempontból nézze az életet, az én népem földön járó emberekből áll, nincsen fantáziája, nem száll a fellegek közé, ami Önöknél néha tapasztalható. Nem vagyunk romantikusak.

Ronkay: A magyar kormány abszolút reálpolitikát folytat, számol az adottságokkal, és mi mindnyájan tudjuk, hogy a háború után nehéz feladatok állnak előttünk és ezek Excellenciád népét is érinteni fogják. Ismerjük mindketten a német gazdasági élet „Drang nach Osten” törekvését és ez a háború után még élesebben fel fog éledni, aminek előjelei már ott tapasztalhatók, hogy a szlovákiai nagyipar túlnyomó részben a kezükbe került.

Elnök: Ez sajnos így van, de nem az én hibám, mert a csehek útján került a kezükbe ez az ipar. Azért fejleszttem most a középiparunkat, hogy legalább ezt függetleníteni tudjam.

Ronkay: Az így előálló helyzet sem közömbös előttünk, mert ha tőlünk északra a németek kezébe került az ipar, ugyanezt látom Romániában, és ha a békekötés után ez a fejlődés lesz látható Horvátországban és Szerbiában, ami pedig valószínű, akkor mi egy olyan gyűrűbe kerülünk közgazdaságilag, amely ellen meginduló küzdelem bizonytalan kimenetelű lesz, ha azt Excellenciád népe és Magyarország külön-külön fogják végigküzdeni, ezzel szemben bizonyára eredményesebb volna a gazdasági verseny, ha együttesen, egymás oldala mellett vennénk abban részt.

Elnök: Ezt a helyzetet én is aggodalommal szemlélem, a németek részéről engem is kétszer értek ütések, de ezeket el kell viselnem, mert népem érdeke így követeli. Én magam is kerestem a közeledést. Képviselő Úr igen jól tudja, annak idején először Kánya Kálmán külügyminiszter Úrnál, amely alkalomra nem is szeretek visszaemlékezni [eredetiben kék ceruzával aláhúzva, J. A.], egy más esetben pedig 1939-ben Teleki grófnál, amikor visszautasításban volt részem. És hogy gondolja a megegyezést?

Ronkay: Nincsen semmiféle meghatalmazásom Kegyelmes Uram, részemről ez kizárólag egy magánlátogatás, de mint régebbi politikus, jól ismerem a helyzetet és Kállay miniszterelnök urat olyan reálpolitikusnak tudom, akivel mindennemű tárgyalás a megegyezés reményéhez vezetne. Rákényszerítik Excellenciádat erre a közös gazdasági érdekeink, melyek különösen az elkövetkezendő békekötés után fognak élesen előtérbe lépni, mert a szlovák nép ma egy hatalmas háborús konjunktúra közepében él, fában való gazdagsága erős kivitelt biztosít, és egyensúlyban tartja a közgazdaságot, de háború után ez egy csapásra megszűnik, esetleg két-hároméves

dekonjunktúrával kell számolnunk, mely munkanélküliséggel jár és az ilyen nehézségeket Szlovákia nehezen fogja leküzdeni.

Elnök: Ezzel valószínűleg nekem számolni kell, tudom, hogy a két ország gazdaságilag egymásra van utalva, de az én népem nagyon igénytelen nép [eredetiben kék ceruzával aláhúzva, J. A.].

Ronkay: Van még egy kérdés, amely bennünket bánt Kegyelmes Uram, és ez a feléledő magyargyűlölet, mely indokolatlan és csak propaganda alapja van. Kállay miniszterelnök úr az elmúlt év őszén egy beszédet tartott Ungvárott⁵, ahol a nemzetiségek együttélését fejtegette, mely után felkerestem a miniszterelnök urat, és azt kérdeztem tőle, hogy mi a véleménye Szlovákiát illetőleg. Erre a következő választ kaptam: A szlovákok sokszor emlegetik az elnemzetlenítést, holott a magyarok részéről ennek soha semmiféle nyomai nem mutathatók. Ha például olyan helyzet adódna, hogy Szlovákia orosz érdekszférába kerülne, akkor rövidesen eloroszosodna, a csehek csehesítő irányzatát mindenki ismeri, tehát éppen a két szláv rokon nép részéről fenyegeti veszély, míg a nyelvileg teljesen más nyelvcsoporthoz tartozó magyarság részéről ilyen veszélynek kitéve nem lehet. Ellenkezőleg, azt tapasztaltuk évszázadok folyamán, hogy a szlovákok között élő magyarok szlávósodtak el, hiszen csak meg kell nézni Nyitra megye déli részét, ahol a magyarság etnikai határvonala Nyitrától északra terjedő vidékig terjedt ma pedig lent van Érsekújvár közelében.

Elnök: Én tudom azt, hogy a két nép között erős összeházasodás folyt, de az itt élő magyarság legnagyobb része a tisztviselőkből állt, akik pedig könnyedén áthelezhetők, a paraszt azonban helyben maradt. A Képviselő Úr ezt a mondását most ellenőrzöm, mert budapesti követem a napokban jelentette Kállay miniszterelnök úrral történt beszélgetését, ahol tényleg hasonló kérdésekről volt szó.⁶

Ronkay: Azt hiszem, a megegyezés első lépése az volna, hogy Excellenciád felírná egy papírlapra elgondolásait és akkor megindulhatna ezen kérdések fölött a vita.

Elnök: Én magam volnék a legboldogabb, ha felvehetnénk ezt a fonalat, de őszintén meg kell mondanom, hogy az ilyen kezdeményezésnek nálunk lélektani nehézségei vannak, mert nálunk olyan a hangulat ma a közvélemény körében, mely nem látná igazoltnak bármilyen lépésemet, és kedvezőtlen hatást váltana ki. Felmerültek kérdések közöttünk a Magyarországon lakó szlovák kisebbségekkel kapcsolatosan és olyankor rendszeren azt a választ szoktam kapni, hogy a kormány mindig a legjobb intenciókkal van eltelve és ha bántalom történt, akkor az valamely kisebb közigazgatási tisztviselő egyéni akciója. Mégsem volna szabad ezt a kérdést így beállítani.

Ronkay: Nekünk is van panaszunk Kegyelmes Uram, hogy csak mást ne említsek, így elsősorban Mach belügyminiszter úr⁷ folytonos éles támadásai a magyar nemzettel szemben, melyek indokolatlanok, igazságtalanok és a történelmi tényekkel ellenkeznek.

Elnök: Ugyan kérem, a Mach! Ki ad annak a beszédeire valamit.

Ronkay: Nagyon boldog vagyok, hogy Excellenciád így kezeli ezt a kérdést, és ha így van, akkor az ilyen úr leváltható.

Elnök: Hát persze-persze. Csakhogy az a véleményem, hogy Mach úr saját maga egye meg azt a levest, amit megfőzött.

Ronkay: Ezek a támadások bennünket fájdalmasan érintenek annál is inkább, mert a magunk részéről mindig csak megbecsüléssel és szeretettel emlékezünk meg Excellenciád népéről.

Elnök: Nehézzé teszi az egyezkedés megkezdését az Önöknél nagyon gyakran hivatalos helyen és a sajtóban is elhangzó „Szent István-i állam” kifejezés, melyet az itteni közvélemény támadásnak minősít, mely kitételeket jó volna beszüntetni odaát. Kérem, mondja ezt meg a miniszterelnök úrnak.⁸

Ronkay: Keresni fogom az alkalmat, hogy ezt mielőbb továbbíthassam Kállay miniszterelnök Úrnak. Ami pedig Excellenciád által említett és ellenünk kiélezett szlovákiai hangulatot illeti, ez csak propaganda kérdése és Excellenciádnak módjában van a megfelelő propaganda megindítása.

Elnök: Én a magam részéről mindent el fogok követni. Képviselő Úr régóta ismer és így tudja jól, hogy az én érzelmeim változatlanok. Tudom azt, hogy egymásra vagyunk utalva, mint a történelem folyamán mindig, és mint reális ember, tudom azt „itt élünk és halnunk kell”.

Ronkay: Azzal búcsúzom, hogy nagyon boldog volnék, ha egyszer Budapesten láthatnám Excellenciádat.

Elnök: Talán ennek is megjön egyszer az ideje, de előbb meg kell változnia az itteni hangulatnak.

Fogadja Nagyméltóságod őszinte nagyrabecsülésem és mély tiszteletem kifejezését.

Budapest, 1943. évi március hó 22-én.

Ronkay Ferenc [sajátkezű aláírás]
országgyűlési képviselő

Magyar Országos Levéltár Budapest, fond: K 64 (100. csomó) 1943-65-99. res. pol. Ronkay Ferenc jelentése Kállay Miklós miniszterelnöknek, Budapest, 1943. március 22.

Jegyzetek

1. Teljes, mai helyesírással átírt szöveg.
2. Ma: Bánovce nad Bebravou
3. Kánya Kálmán (1869-1945), 1933-tól 1938 végén bekövetkezett lemondásáig külügyminiszter, később is Horthy legbensőbb tanácsadói közé tartozott Bethlen Istvánnal együtt.
4. A szakirodalomban is ismeretes, hogy 1938 májusában (tehát jóval a müncheni egyezmény előtt, amikor Csehszlovákia területe még ép és sértetlen volt) Kánya Kálmán külügyminiszter az eucharisztikus kongresszusra, Budapestre érkező Tisoval, a későbbi szlovák államelnökkel titkos tárgyalásokat folytatott Szlovákiának Magyarországhoz való csatlakozásáról.

5. Kállay 1942. október 18-án Ungvárott tartott beszédére történik utalás, valamint arra, hogy a szlovák sajtó már előzőleg élesen bírálta a magyar részről hangoztatott Szent István-i gondolatot. Kállay a következőket mondta beszédében: „A Szent-István-i gondolat nemcsak életformát, nemcsak egy különleges állami szervezetet jelent, ahogy meg nem értői vagy félremagyarázói értelmezni akarják, hanem jelenti az elválaszthatatlan, mindörökké való egymásrataltságát azoknak a népeknek, amelyeket a sors ide teremtett, erre a földre hozot” (lásd Kállay Miklós 1991. *Magyarország miniszterelnöke voltam*. I. kötet. Európa–História, Budapest, 137. p.
6. Utalás Kállay miniszterelnöknek Ján Spisiak budapesti szlovák követtel március 9-én lefolytatott beszélgetésére (lásd OL K 64 1943-65-105. res. pol., *Kállay levele Kuhlhoz*, Budapest, 1943. március 9.).
7. Alexander Mach (1902–1980), szlovák politikus és újságíró, 1938-tól 1940-ig a Szlovák Néppárt propagandafőnöke, 1940-től 1945-ig belügyminiszter.
8. Tiso ismét kéri a Szent István-i gondolat hangoztatásának beszüntetését. Az utóbbit Kállay Budapesten már korábban igen barátságos tónusban próbálta a szlovák követnek magyaráztatni, és biztosította, hogy az „nem érinti a szlovák állam szuverenitását” (lásd OL K 64 1943-65-105. res. pol., *Kállay levele Kuhlhoz*, Budapest, 1943. március 9.).

